Is het overschrijven van woorden – zonder de woorden te horen – effectief om te leren spellen?

Beantwoord door Emmi Stuij (antwoordspecialist)en Martine Gijsel (kennismakelaar Kennisrotonde)

16 maart 2023

KR. 1581

Kort antwoord

Met het laten overschrijven van woorden beogen leerkrachten om de juiste spellingwijze in te prenten. Wetenschappelijk onderzoekt toont aan dat overschrijven effectief kan zijn, maar dat het nog effectiever is wanneer de leerkracht een visueel dictee aanbiedt: het woord wordt eerst getoond, maar verdwijnt daarna, zodat de leerling de eigen spelling kan vergelijken met de juiste spellingwijze. Hierbij is het – in tegenstelling tot een traditioneel, auditief dictee - niet nodig om eerst de woorden te horen.

Antwoord

Overschrijven beoogt inprenting

Tijdens spellinglessen krijgen leerlingen soms opdrachten waarbij ze afzonderlijke woorden (meerdere keren) moeten overschrijven. Het idee hierachter is dat leerlingen zo het correcte woordbeeld *inprenten*, oftewel opslaan in het geheugen.

Inprenting wordt vaak als instructieprincipe aanbevolen voor woorden waarvan de spellingwijze niet kan worden bepaald op basis van het klankbeeld van het woord of door het toepassen van spellingregels. Deze woorden zijn gevormd volgens het *etymologisch principe*: de schrijfwijze wordt bepaald door hoe het woord vroeger werd geschreven of uitgesproken. Zo staat in het woord *erwt* nog de *w*, die je vroeger in de uitspraak terug hoorde. Hetzelfde geldt voor homofonen - woorden die hetzelfde klinken, maar verschillen in schrijfwijzen – zoals *zei* en *zij*, die vroeger verschillend werden uitgesproken. Ook kent het Nederlands veel leenwoorden – woorden die zijn overgenomen uit een andere taal – die soms hetzelfde worden geschreven als in de taal van herkomst (bijv. *bureau*) en soms zijn aangepast (bijv. *portemonnee* van *porte monnaie*).

Bij andere Nederlandse woorden wordt de spelling bepaald door verschillende andere principes zoals het morfologische principe. Zie een eerder antwoord van de Kennisrotonde (2019) voor een uitgebreide beschrijving van de principes van het Nederlandse spellingsysteem.

Overschrijven zorgt voor betere spellingprestaties

Er is weinig onderzoek gevonden naar de effectiviteit van overschrijven voor inprenting van de juiste spellingwijze van woorden. Twee kleinschalige onderzoeken in de Nederlandse context (Gruhn et al., 2019; Van Leerdam et al., 1998) laten zien dat overschrijven effectief kan zijn voor inprenting van de spellingwijze van woorden.

Van Leerdam et al. (1998) onderzochten het effect van vier verschillende spellinginstructiemethoden op de spelling van woorden die gevormd zijn volgens het etymologisch en morfologisch principe. Een van de instructiemethoden was het overschrijven van woorden. Bij vier groepen van 14 Nederlandse leerlingen uit groep 3 werd vier maanden lang één van de instructiemethoden toegepast. Een controlegroep kreeg geen instructie. Uit de resultaten bleek dat de leerlingen die de woorden overschreven minder spelfouten maakten dan de leerlingen uit de controlegroep.

Onderzoek van Gruhn en collega's (2019) ondersteunt dit resultaat. In dit onderzoek werd het effect van twee verschillende spellinginstructiemethoden onderzocht bij 90 leerlingen van gemiddeld 11 jaar oud. Er werden woorden aangeboden die gebaseerd zijn op het morfologisch principe en waarvoor leerlingen spellingregels moeten toepassen en en leenwoorden (etymologisch principe). Bij een derde van deze kinderen werd gekeken of het effectief is als leerlingen woorden op een scherm zien en deze vervolgens overtypen. Ze kregen direct na het spellen feedback. Leerlingen uit een controlegroep hoorden de woorden en werden daarna gevraagd de woorden te spellen. Uit de resultaten bleek dat het rechtstreeks overtypen van leenwoorden leidt tot minder spelfouten in vergelijking tot de controlegroep. Voor de op spellingregels gebaseerde woorden was er geen significant verschil met de controlegroep.

Visueel dictee is effectiever dan direct overschrijven

Zowel Van Leerdam en collega's (1998) en Gruhn en collega's (2019) hebben, naast het overschrijven (of overtypen) van te leren woorden, in hun studies ook een andere spellinginstructiemethode onderzocht: het visueel dictee. Bij een visueel dictee krijgen leerlingen enkele seconden een woord te zien. Vervolgens schrijven of typen ze het woord zonder hiernaar te kijken. Leerlingen moeten het woord dus uit het geheugen ophalen. Dit wordt ook wel *retrieval practice* genoemd. Leerlingen controleren direct na het opschrijven of ze het woord correct hebben gespeld (Bosman et al., 2000).

De resultaten van beide onderzoeken tonen aan dat het visueel dictee effectiever is dan enkel overschrijven of -typen van woorden die volgens het etymologisch en morfologisch principe zijn gevormd. Volgens Van Leerdam en collega's (1998) is deze instructiemethode succesvol omdat deze verschillende componenten bevat die effectief zijn gebleken voor spellingonderwijs: *retrieval practice*, directe feedback en oefenen met het hele woordbeeld. Gruhn en collega's (2019) geven aan dat leerlingen zich meer richten op de spellingwijze van het woord wanneer ze dit maar kort te zien krijgen, waardoor de spellingwijze beter wordt ingeprent.

Joseph en collega's (2012) hebben een meta-analyse uitgevoerd naar het effect van het visueel dictee (ook wel: Copy-Cover-Compare) in een Engelstalige context. Zij concluderen dat dit een effectieve methode is om het correcte woordbeeld in te prenten in het geheugen. Er moet echter wel een slag om de arm worden gehouden bij het interpreteren van deze resultaten: een groot deel van de 17 studies die zij hebben geanalyseerd hebben meer dan twee decennia geleden plaatsgevonden en zijn kleinschalig.

Ook spellinginzicht en spellingbewustzijn nodig

Alleen het inprenten van de juiste spellingwijze door middel van overschrijven of visueel dictee is niet voldoende (bijv. Treiman et al., 2018). Er is ook formele instructie in spellingregels en de koppeling tussen klanken (fonemen) en letters (grafemen) nodig (zie ook Kennisrotonde, 2022). Inprenting geeft leerlingen namelijk geen *inzicht* in het Nederlandse spellingssysteem en leert leerlingen niet hoe ze achter de juiste spellingwijze van een woord kunnen komen. Uit onderzoek blijkt dat het bevorderen van *spellingbewustzijn* effectief is voor de spellingresultaten (Cordewener et al., 2018). Door leerlingen zelf na te laten denken over spellingprocessen en de toepassing van spellingregels leren leerlingen waarom bepaalde spellingwijzen fout zijn.

Geraadpleegde bronnen

Bosman, A. M. T., Van Hell, J. G., Harbers, M., & Voorzee, M. (2000). Visueel dictee: een effectieve spellingtraining voor woorden met ambigue foneem-grafeem-relaties. *Tijdschrift voor orthopedagogiek, 39*, 442-451.

Cordewener, K. A. H., Hasselman, F., Verhoeven, L., Bosman, A. M. T. (2018). The role of instruction for spelling performance and spelling consciousness. *The Journal of Experimental Education, 86*(2), 135-153.

Gruhn, S., Segers, E., & Verhoeven, L. (2019). The Efficiency of briefly presenting word forms in a computerized repeated spelling training. *Reading & Writing Quarterly*, 35(3), 225-242.

Joseph, L. M., Konrad, M., Cates, G., Vaicner, T., Eveleigh, E., & Fishley, K. M. (2012). A meta-analytic review of the cover-copy-compare and variations of this self-management procedure. *Psychology in the Schools, 49*(2), 122-136.

Kennisrotonde. (2019). *Welke didactische principes voor het leren spellen van werkwoorden bij leerlingen in de bovenbouw van de basisschool zijn effectief?* (KR. 655).

Kennisrotonde. (2022). *Wat zijn effectieve werkvormen om de spelling van veelvoorkomende lettercombinaties te automatiseren in groep 4?* (KR. 1473).

Treiman, R. (2018). Teaching and Learning Spelling. *Child Development Perspectives*, 12(4), 235-239.

Van Leerdam, M., Bosman, A. M. T., & Van Orden, G. C. (1998). The Ecology of Spelling Instruction: Effective Training in First Grade. In P. Reitsma & L. Verhoeven (Eds.), *Problems and Interventions in Literacy Development* (pp. 307-320). Springer.

Meer weten?

Kennisrotonde: (2017). *Zijn er verschillen tussen schrijven met de hand en typen voor de ontwikkeling van handschrift en spelling?* (KR. 160). Den Haag

Kennisrotonde: (2018). *Welke instructiemethode is effectief om spellingvaardigheden aan te leren in groep 4-8?* (KR. 371). Den Haag

Kennisrotonde: (2021). *Verbetert of verslechtert de spellingvaardigheid van leerlingen als zij bij het schrijven de autocorrectie gebruiken?* (KR. 1096). Den Haag

Over deze vraag

Opgesteld door:	Emmi Stuij (antwoordspecialist) en Martine Gijsel (kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller:	Leerkracht po
Geraadpleegde experts:	[naam en expertise/functie]
Onderwijssector:	po
Trefwoorden:	Spelling, Inprenting, Overschrijven
Referentie:	Kennisrotonde. (2023). *Is het overschrijven van woorden – zonder de woorden te horen – effectief om te leren spellen?* (KR. 1581)

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.